

О. І. Машевська
магістрант ННІ педагогіки
(Магістратура 8.18010020 "Управління
навчальним закладом "Житомирського державного
університету імені Івана Франка, м. Житомир)
e-mail: olena.mashevskaya@mail.ru

Наукові підходи вітчизняної та зарубіжної шкіл в управлінні навчальними закладами

У статті розкривається сутність поняття «управління», зміст та основні особливості управління навчальними закладами. Розглянуто різні наукові підходи вітчизняної і зарубіжної школи в управлінні навчальними закладами, здійснено їх порівняння. Значна увага приділяється огляду найбільш характерних підходів до управління, які є у вітчизняному школознавстві.

Актуальність теми. Реформування системи освіти завжди починається з певних змін в управлінні освітою та управлінні навчальними закладами. Тому ефективність освітніх процесів значною мірою залежить від ефективності управлінської діяльності.

Управління як невід'ємна частина педагогічної системи навчального закладу, її системоутворююча засада, має об'єктивну природу, але за механізмом реалізації – це суб'єктивний процес. Воно може бути переважно інтуїтивним або спиратися на теоретичні основи науки. У зв'язку з цим надзвичайно важливо визначити, як співвідносяться практика і теорія управління.

Вивченням проблеми управління навчальним закладом займалися такі дослідники як Б.М. Андрушків, О. С. Боднар, Л. М. Ващенко, В. В. Вербицький, М. В. Гриньова, Л. І. Даниленко, О. І. Зайченко, Л. М. Калініна, О. Є. Кузьмін, В. І. Маслов, В. К. Мельник, Н. Є. Мойсеюк, Б. М. Ренькас, Т. Є. Рожнова, Є. М. Хриков та багато інших. Однак наукові підходи управління навчальним закладом все ще перебувають на стадії розвитку.

Метою нашої статті є висвітлення актуальної теми основних теоретичних засад різних наукових підходів в управлінні навчальними закладами.

Виклад основного матеріалу. Поняття «управління» в наш час використовується в численних науках. Проте зміст цього поняття багато в чому визначається специфікою досліджуваного об'єкта. Саме тому важливо визначити сутність управління навчальним закладом, тому що саме це поняття є ключовим у системі управління навчальним закладом.

Управління в широкому розумінні – це забезпечення певного режиму діяльності у певній системі для досягнення поставленої мети [1, с. 34].

Г. М. Коджаспірова надає три визначення поняття «управління»: 1) функція організованих систем різної природи (біологічних, соціальних, технічних), що забезпечує збереження їх певної структури, підтримання режиму діяльності, реалізацію програм і цілей; 2) цілеспрямована діяльність

по узгодженню суб'єкт-суб'єктних відносин і дій для підтримки системи та приведення її в заданий (програмований) стан; 3) системний процес планування, організації, мотивування і контролю, що дозволяє сформулювати і досягти цілей функціонування організації [3, с. 360].

Управління освітою належить до соціального управління, що регулює економічну, соціально-політичну та духовну сфери життя суспільства. Управління освітою, зокрема, відповідає за духовну сферу.

Теорія управління освітою розроблялася ученими різних країн.

Термін «управління» увійшов до освітянської галузі у другій половині 70-х років, замінивши термін «керівництво» [4, с. 527].

Управління навчальним закладом визначається як діяльність керуючої підсистеми, спрямовану на створення прогностичних, педагогічних, психологічних, кадрових, матеріально-фінансових, організаційних, правових, ергономічних, медичних умов, необхідних для нормального функціонування і розвитку навчально-виховного процесу і реалізації цілей навчального закладу [5, с. 45].

Головною особливістю управління навчальним закладом, на відміну від інших видів соціального управління, є його спрямованість на створення педагогічних умов для розвитку учнів чи студентів.

Існують різні наукові підходи вітчизняної і зарубіжної школи в управлінні навчальними закладами.

Для початку розглянемо найбільш характерні підходи до управління, які є у вітчизняному школознавстві.

У своїй праці Є. М. Хриков наводить найбільш характерні підходи до управління, які є у вітчизняному школознавстві, а саме: *підхід до управління, що розглядається крізь призму впливу; підхід, що базується на основі взаємодії керуючої і керованої систем та підхід в управлінні, що ґрунтується на основі «педагогічного управління»* [5, с. 34-37].

Представимо основні наукові підходи вітчизняної школи в управлінні освітніми закладами у схематичному вигляді (див. рис.1).

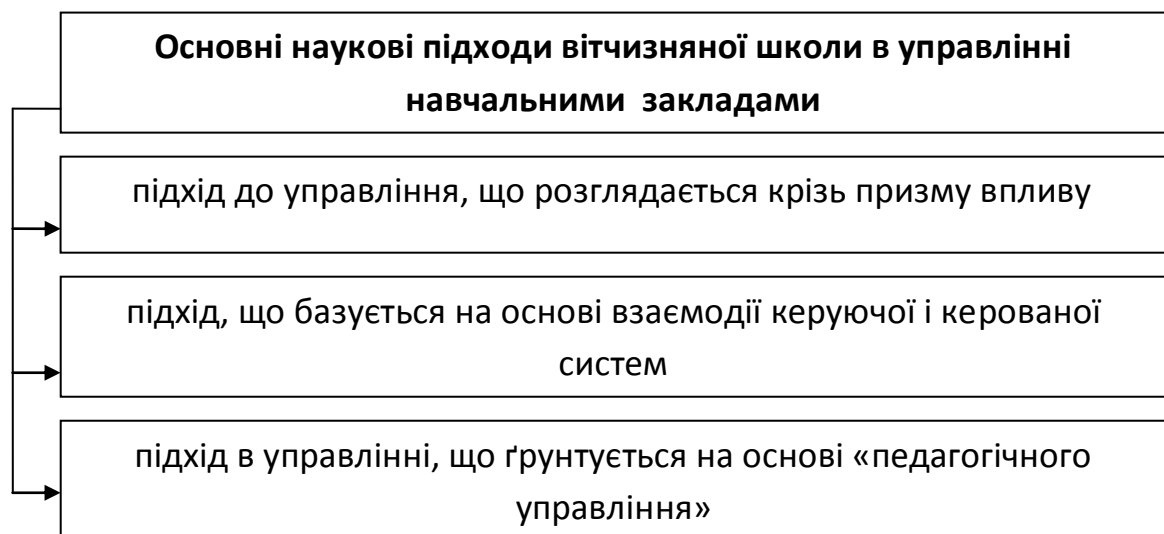

Рис. 1. Схематичне представлення основних наукових підходів вітчизняної школи в управлінні освітніми закладами

Підхід до управління навчальним закладом засобом впливу розглядається як вплив на керовану систему з метою максимального її функціонування, спрямованого на досягнення якісно нових завдань за рахунок циклічно здійснюваних переходів у якісно новий стан. Окремі представники даного підходу вважають, що внутрішкільне управління – це цілеспрямована активна взаємодія керівників, громадськості та інших учасників педагогічного процесу, спрямована на його упорядкування й переведення на більш високий рівень, що відповідає закономірностям, які визначають його розвиток і забезпечують одержання заданого результату в оптимальному варіанті. Також представники даного підходу розглядають управління навчальним закладом як специфічну діяльність, в якій її суб'єкти за допомогою планування, організації, керівництва та контролю забезпечують організованість (інтегрованість) спільної діяльності учнів, педагогів, батьків, обслуговуючого персоналу та її спрямованість на досягнення освітніх цілей та цілей розвитку навчального закладу [5, с. 35].

Аналіз даного підходу в управлінні навчальними закладами показує, що їх головними компонентами є: суб'єкт – керуюча система; об'єкт – керована підсистема; засіб взаємозв'язку – вплив або взаємодія; основа функціонування; мета.

Проте, даний підхід має суттєві недоліки, оскільки управління реалізується через діяльність суб'єктів управління. У зв'язку з цим зазначимо, що управління реалізується через діяльність суб'єктів управління. Велику частину змісту цієї діяльності становлять набуття, аналіз інформації, розробка управлінських рішень, що не передбачає прямих впливів на керовану підсистему. Таким чином, розгляд сутності управління через такий засіб взаємозв'язку, як вплив, є певною мірою доцільним, але не охоплює всіх особливостей цього явища [5, с. 35].

На зміну філософії «впливу» в управлінні школою йде філософія створення умов для взаємодії, співробітництва, партнерства. Даний підхід базується на основі *взаємодії керуючої і керованої систем*. Представники даного підходу розглядають сутність управління через взаємопов'язані дії керуючої і керованої систем, спрямовані на узгодження спільної діяльності людей для досягнення поставленої мети. Як мету управління такий підхід розглядає узгодження спільних дій, але це тільки один із результатів управління, досягнення якого без досягнення інших результатів не зможе забезпечити досягнення мети навчального закладу [5, с. 36].

Ще один підхід в управлінні навчальними закладами ґрунтується на основі *«педагогічного управління»*. Основні характеристики цієї теорії наступні: управління навчанням і вихованням як спроможність; порівняно з іншими видами управління в навчальному закладі педагогічне управління має домінувати; об'єктом педагогічного управління є учні та колективи; суб'єктами педагогічного управління є організатори освіти, вчителі,

вихователі, батьки; мета управління навчально-виховним процесом – науковий опис особистості учня; активізація об'єкта управління, його залучення до діяльності, регулювання діяльності учнів і вчителів, координація їхньої діяльності та контроль за нею.

Ця теорія фактично ставить знак рівності між управлінням навчанням і вихованням, тому що як головний його об'єкт розглядає учня, а як суб'єкт – вчителя, батьків [5, с. 37].

Проте, з таким підходом погодитися важко, оскільки управління і виховання мають різні цілі, зміст, форми і методи здійснення.

Проаналізувавши перелічені вище підходи в управлінні навчальними закладами, ми дійшли висновку, що кожна з розглянутих моделей управління більшою або меншою мірою відображає об'єктивно притаманні управлінню особливості, але не відображає усього їх комплексу.

Дослідник В.В. Вербицький наводить чотири основні наукові підходи зарубіжної школи в управлінні освітніми закладами, а саме: *підхід управління, що ґрунтується на економічній ефективності освітньої установи; підхід управління, що ґрунтується на критерії педагогічної ефективності; підхід, що базується на критерії гнучкості та підхід управління, що базується на критерії релевантності* [2].

Представимо основні наукові підходи зарубіжної школи в управлінні освітніми закладами у схематичному вигляді (див. рис 2).

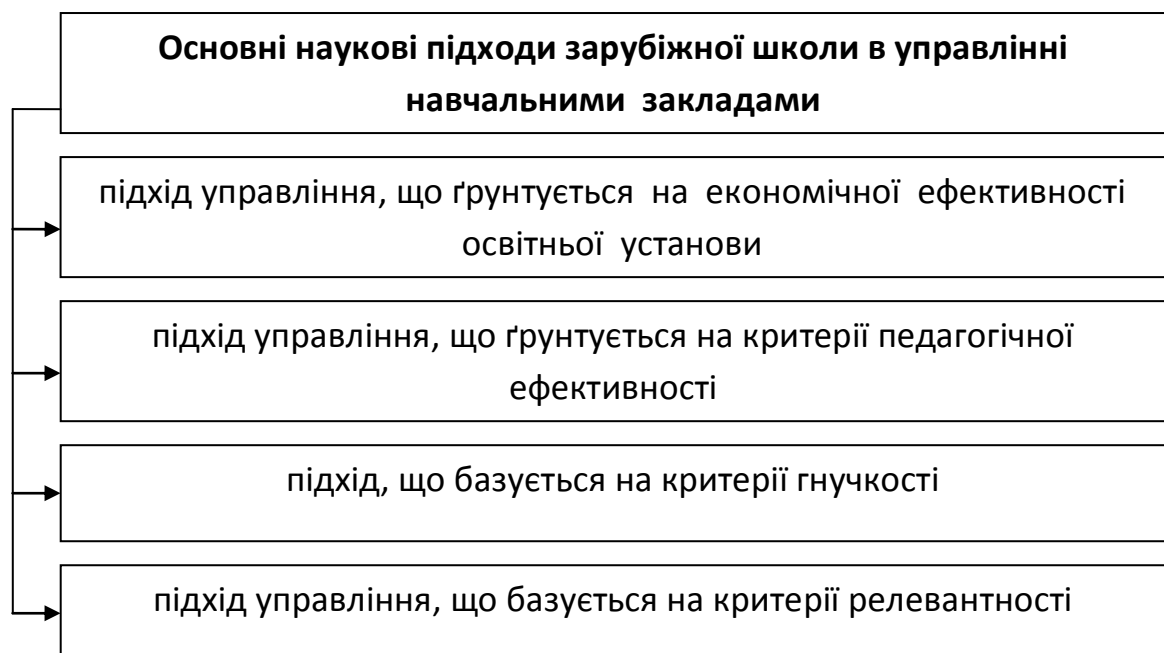

Рис. 2. Схематичне представлення основних наукових підходів зарубіжної школи в управлінні освітніми закладами

Перший з них виник на початку ХХ ст. Він ґрунтується на критерії *економічної ефективності освітньої установи*. В рамках цього підходу освітня організація розглядається як закрита, механістична, раціональна система, управління якою націлено на забезпечення її ефективності.

Другий науковий підхід ґрунтується на критерії *педагогічної ефективності*. Він спирається на положення психологічної науки, а в аналітичному плані базується на аналізі досвіду адміністраторів навчальних закладів, які орієнтовані на принципи біхевіоризму. Освітню організацію представники даного підходу розглядають як напіввідкриту, органічну, природну систему, управління якою спрямоване на інтеграцію складових елементів із метою оптимізації її функціонування. У даному підході акцент робиться на людських стосунках і управлінській поведінці.

Третій науковий підхід базується на критерії *гнучкості*. У концептуальному плані він спирається на теорії управління розвитком, розвитку організаційних структур, теорії випадковості, інституціонального розвитку. Прихильники цього підходу розглядають освітню організацію як відкриту й адаптивну систему. В процесі управління такою системою основне значення надається ситуаційним змінним зовнішнього середовища з метою забезпечення її політичної гнучкості.

Четвертий підхід управління базується на критерії *релевантності*. В його основі – положення екзистенціалізму, діалектичного методу, критичного реалізму і теорії людських стосунків. У рамках цього підходу освітня організація розглядається як цілісна система елементів, що взаємодіють у процесі управління якою фахівці спираються на свідомість і критичність суб'єктів, суперечливість і спільність цілей у контексті культурної релевантності.

Як ми бачимо, сучасні зарубіжні теорії управління, з одного боку, намагаються подолати обмеженість попередніх теорій, а з іншого – інтегрувати все найцінніше, що було в більш ранніх теоріях.

Вітчизняна ж теорія управління, хоча тривалий час і будувалася на критиці й запереченні західних теорій управління, фактично спирається на моделі управління з явно обмеженими можливостями – теорії наукового управління та адміністративного управління.

Найбільш сучасними вважаються моделі управління, що базуються на критеріях гнучкості та культурної релевантності.

Отже, навчальний заклад – це складна, цілісна соціальна система, яка містить у собі численні процеси (педагогічні, психологічні, економічні тощо), і тому управління навчальним закладом не може обмежуватися тільки деякими з них і відкидати інші.

Усе вище сказане підводить до висновку про необхідність розробки концепції управління навчальним закладом, яка б найбільш повно відображала сутність цього явища і найбільш вдало синтезувала в собі досягнення вітчизняної і зарубіжної теорії і практики управління.

Список використаних джерел та літератури

1. Андрушків Б. М. Основи менеджменту / Б. М. Андрушків, О. Є. Кузьмін. – Львів: Світ, 1995. – 296 с.
2. [Вербицький В. В.](#) Сутність управління навчальним закладом [Електронний ресурс] / В. В. Вербицький. // [Науковий вісник](#)

Донбасу. – 2010. – № 3. – Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvd_2010_3_3.pdf

3. Коджаспирова Г. М. Словарь по педагогике / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – Ростов н/Д: МарТ, 2005. – 448 с.

4. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посіб. / Н. Є. Мойсеюк. – К. : Гранмна, 2001. – 608 с.

5. Хриков Є. М. Управління навчальним закладом : навч. посіб. / Є. М. Хриков. – К.: Знання, 2006. – 365 с.

Е. Машевская

Научные подходы отечественной и зарубежной школ в управлении учебными заведениями

В статье раскрывается сущность понятия «управление», содержание и основные особенности управления учебными заведениями. Рассмотрены различные научные подходы отечественной и зарубежной школы в управлении учебными заведениями. Значительное внимание уделяется обзору наиболее характерных подходов к управлению, которые есть в отечественном школоведенье. Также рассматриваются основные научные подходы зарубежной школы в управлении образовательными учреждениями. Сравниваются подходы в управлении учебными заведениями отечественной и зарубежной школ.

Е. Mashevska

Scientific approaches of native and foreign schools in the management of educational institutions

The article reveals the point of the concept of "management", content and main features of the management of educational institutions. Different scientific approaches national and foreign schools in the management of educational institutions are reviewed. Much attention is paid to overview of common management approaches of the national schools. Also basic scientific approaches to the management of foreign school educational institutions are considered. There is comparison approaches in the management of educational institutions of national and foreign schools in the article.